

ВИКОРИСТАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АПАРАТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Беззаперечно, нам слід серйозно ставитись до можливості того, що одного дня різного роду операції воєнного характеру, які стосуються життя і смерті, будуть здійснювати машини, безпосередньо не керовані людьми. На фоні стрімкого розвитку технологій штучного інтелекту, які надзвичайно швидко проникли та заповнили наше повсякденне життя [1], останні декілька років ми спостерігаємо за швидким розвитком технологій безпілотних апаратів і постійним посиленням їхньої функціональності. Хоча в даній сфері ще не має чітко сформованих правових норм, які б могли забезпечити правомірне використання даних технологій. Дехто бачить нові можливості і потенційні вигоди від використання дронів, інші вважають розробку і застосування таких технологій за визначенням аморальним. Впливові особистості закликають до заборони використання такої зброї для ведення бойових дій. Отже, яка зараз ситуація і які головні правові та етичні проблеми постають перед нами?

Для початку з'ясуємо, що таке дрон? Дрон – це безпілотний літальний апарат (БПЛА) військового чи цивільного призначення, різновид військового робота; в ширшому сенсі – мобільний, автономний апарат, запрограмований на виконання якихось завдань (наприклад, автономні системи, створені для польоту, розроблені для виконання місій, потенційно небезпечних для людини). Існують десятки різних типів безпілотних літальних апаратів; вони в основному діляться на дві категорії: ті, які використовуються для розвідки й спостереження, та ті, що мають на озброєнні ракети та бомби. Використання дронів швидко зростає в останні роки, тому що, на відміну від пілотованих літаків, вони можуть перебувати в повітрі протягом багатьох годин.

БПЛА дають можливість наблизити платформу зі зброєю без «пілота всередині» безпосередньо до мети і вразити її з пульта дистанційного керування або нанести точковий удар на основі

раніше введених в систему програм розпізнавання цілі. Для атакуючої сторони (господарів дрона) важливо те, що в разі знищення платформи ворожим вогнем, вартість збитку вимірюється грошима, а не кількістю життів військово-службовців їх збройних сил [2].

Безпілотні літальні апарати (вони ж БПЛА або дрони), сьогодні не є чимось незвичним, особливо у військовій справі. Втім, варто розуміти, що під словом «безпілотник» ховається цілий ряд літальних апаратів, різниця між якими може бути як між велосипедом і танком. Найменший військовий безпілотник солдат може носити в кишені, щоб «зазирнути», припустимо, за ріг будинку. А найбільший, по суті, є повноцінним бойовим літаком, просто без кабіни пілота, який може буквально цілодобово кружляти в повітрі, очікуючи нагоди скинути на голову ворога бомби чи ракети.

Більшість людей звикли до малих надлегких безпілотників (квадрокоптерів), що вже стали звичним атрибутом для відео- та фотозйомки. Вага ж військових БПЛА коливається від кількох кілограм до 14 тонн, іноді це «літачки» з розмахом крил до 20 метрів! Наразі західні держави розробляють безпілотники, чий корпус виготовлений за технологією «стелс», вони невидимі для радарів та можуть днями літати на бойовому чергуванні і навіть нести невеликі ядерні заряди на борту. У свою чергу Сполучені Штати Америки, світовий лідер у розробці бойових безпілотників, активно використовували БПЛА у своїх військових операціях – знищували з їх допомогою військові об'єкти в Іраку та Афганістані, ліквідовували очільників «Аль-Каїди», Талібану та інших терористичних організацій [3].

Більш прогресивними в плані розвитку законодавства щодо безпілотників є країни ЄС. Європейське агентство авіаційної безпеки (ЄААБ) оприлюднило загальні норми використання дронів, які скоро стануть обов'язковими для всіх країн членів ЄС. Враховуючи стрімкий розвиток світової галузі безпілотників, поява таких норм була лише питанням часу, хоча до цього часу безпілотні літальні апарати залишалися поза увагою законодавців, не маючи навіть чітко визначеного статусу.

Розмови про необхідність регулювати стрімко зростаючу галузь приватних безпілотних літальних апаратів точаться в

урядових структурах світу вже доволі довгий час. Особливо гостро проблема постала після історії, коли в минулому році дрони несподівано атакували територію британських аеропортів Гатвік і Хітроу, через що на добу припинилися всі польоти і аеропорти понесли багатомільйонні збитки. Кілька подібних випадків було також і в інших країнах. Після цього Європейське агентство авіаційної безпеки всерйоз взялося за дрони і нещодавно оприлюднило результати своєї роботи – один з перших в світі комплекс регуляторних актів, що на загальноєвропейському рівні встановлює правила та обмеження для приватних безпілотників.

По суті, левову частку правових норм становлять технічні вимоги, і вони торкнуться тільки деяких із рядових власників та операторів безпілотників. Зокрема, починаючи з червня 2020-го року оператори безпілотних літаків повинні зареєструватися в країні ЄС, де вони проживають або мають основну роботу. Кожен безпілотник також підлягатиме реєстрації, що дозволить його відстежити у випадку необхідності. Це допоможе запобігати випадкам, подібним тим, що сталися в британських аеропортах. Також по всьому ЄС вводяться універсальні критерії до визначення класу, безпеки та вимог до дронів [4; 5].

Щодо використання дронів у воєнних операціях, на мою думку, це призведе до негативного результату. Прозорість і підзвітність сторін збройного конфлікту, що використовують дрони, самі по собі є серйозною юридичною проблемою, але як показують дослідження, операції по застосуванню БПЛА можуть бути охарактеризовані як більш явні системні порушення міжнародного права (МП), міжнародного права прав людини (МППЛ) і міжнародного гуманітарного права (МГП).

З одного боку, особливості збройного БПЛА як системи озброєнь, як намагаються представити їх зацікавлені політики і дослідники роблять дрони більш придатними для дотримання МГП, ніж традиційну повітряну зброю [6]. Однак особливості політики, що регулює застосування безпілотників, а також критерії, які використовуються для нанесення ударів по передбачуваних терористах без чітких ознак, з більшою ймовірністю можуть бути віднесені до фактів порушення МП. Як це не парадоксально, ті самі функції, які, роблять застосування дронів сумісним з МГП (здатність бути непоміченими

протягом тривалого часу над потенційними цілями, точність попадання, передача розвідданих в оперативну групу, що розробляє рішення про вибір мети в сприятливій, вільної від стресу середовищі і ін.) можуть спровокувати помилки при виборі мети, викликані неправильним сприйняттям і некоректною інтерпретацією отриманих даних [7].

Дуже спірне питання, чи є дрони за своєю суттю дискримінаційною зброєю або вони використовуються відповідно до принципів *jus ad bellum* або *jus in bello*. Ймовірно, ряд характеристик дійсно робить дрони невибірковою (дискримінаційною) зброєю. Наприклад, оператори дронів покладаються на опосередковані дані, які можуть бути вельми неточними. До того ж комп'ютери, які використовуються для управління безпілотними літальними апаратами, частково автономні: оператори дронів в значній мірі залежать від аналізу даних, вироблених комп'ютерами без участі людини [8]. Крім того, оператори працюють далеко від реальної ситуації і конкретних обставин: операційні рішення приймаються в світлі деяких технічних даних, переданих на їх екрани, на зразок відеоігор. Більш того, безпілотними літальними апаратами керують оператори спеціальних підрозділів, які з одного боку, не завжди є членами збройних сил, а з іншого – не до кінця можуть розуміти юридичну сутність основних принципів МГП.

Видається, атаки дронів повинні розглядатися в рамках встановлених норм, правил пропорційності і військової необхідності. Військові експерти не раз заявляли, що удари, нанесені дронами США в Пакистані, в більшості своїй є незаконними, оскільки безпілотні атаки, що проводяться без офіційної згоди другої сторони, порушували суверенітет Пакистану, і не відповідали основним принципам МГП, представляючи собою непропорційні вбивства за межами збройного конфлікту. Так, більшість людей, які загинули в результаті атак БПЛА, були ідентифіковані як цивільні особи, які не брали участі ні в якій терористичній діяльності і не мають ніяких зв'язків з подібними угрупованнями. При цьому більшість атак американських дронів проводилося за межами збройних конфліктів, де жертви серед цивільного населення були майже неминучі. Навіть якщо в результаті атак дронів були б вбиті терористи, вогнева

міць і кількість убитих цивільних осіб порушували принципи МГП в силу своєї диспропорційності [9]. Також, серйозною небезпекою є факти, коли безпілотники неочікувано з'являються на шляху літаків під час їх зльоту чи посадки.

Таким чином, без належного правового регулювання свавільне використання безпілотних літальних апаратів призведе до негативних наслідків, таких як небезпека для цивільного населення, аварії з літаками, через відсутність змоги побачити їх на радарі та інші наслідки, які будуть суперечити принципам міжнародного права.

Джерела:

1. Martsenko, N. Determining the place of artificial intelligence in civil law. *Studia Prawnoustrojowe*, 2020. № 47. <https://doi.org/10.31648/sp.5279>.
2. Шулежко В. Основні напрямки розвитку та застосування безпілотних літальних апаратів: підручник. К.: МО України, 2013. 65 с.
3. Clarke R. Understanding the Drone Epidemic. 2019. URL: <http://www.rogerclarke.com/SOS/Drones-E-131214.html>.
4. В. Масний Від нині дрони в законі. Аналітика: Київ, 2019. URL: <https://www.google.com.ua/amp/s/www.ukrinform.ua/amp/rubric-technology/2721021-vidnini-droni-v-zakoni-poki-lise-v-evropi.html>.
5. Heyns С. Міжнародно-правова база, що регулює використання озброєних безпілотників. *Міжнародне порівняльне право*. 2016. № 65(4), С. 791–827.
6. Феценко А. Застосування БПЛА у військових конфліктах кінця XX – початку XXI ст. Феценко А. Л. Військова історія. К, 2011.
7. МГП. Міжнародне гуманітарне право. Міжнародний комітет Червоного Хреста. Женева, 2014.
8. Кнутсон Дж. Управління безліччю безпілотних літальних апаратів з віртуального 3D-середовища, 2006.
9. AI Report 2018. Deadly assistance: the role of European states in us drone strikes. Report for Amnesty International. Amsterdam, 2018.

Науковий керівник – к.ю.н., доцент Марценко Н. С.